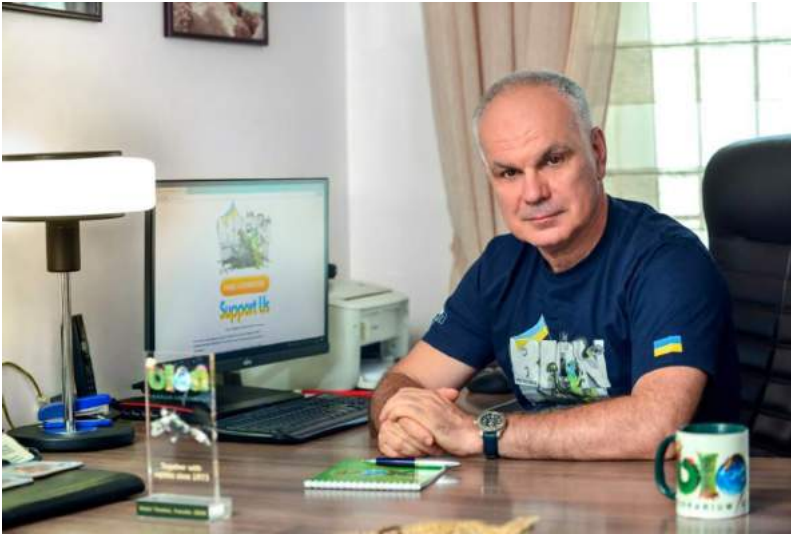

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ І ОНЛАЙН-СЕМІНАРУ

**«ТЕРАРІУМ – ЯК НЕВІД’ЄМНА
СКЛАДОВА СУЧАСНОГО
ЗООПАРКУ»**

**АСОЦІАЦІЇ
ЗООПАРКІВ УКРАЇНИ
2023**

Шановні Колеги!

Онлайн-семінар «Тераріум – як невід`ємна складова сучасного зоопарку» є першим семінаром, який організувала Асоціація Зоопарків України (АЗУ) після початку війни. БІОН Тераріум Центр є одним із засновників та активним членом Асоціації Зоопарків

України (АЗУ). Тож хай семінар стане наочним прикладом нашої співпраці та взаємодії у цей складний час.

БІОН Тераріум Центр був заснований у 1993 р. Цього року ми сподіваємося зустріти своє тридцятиріччя. За роки, що минули, ми сформували міцну команду професіоналів, розвели 121 вид амфібій та рептилій, написали понад 80 методик, організували та провели близько 10 конференцій.

У 2019 р. представник БІОНу виступив з доповіддю на міжнародній конференції з утримання амфібій та рептилій Herpeton-2019 у Сан Дієго (США). Доповідь була визнана однією з найцікавіших на конференції.

У березні 2022 р., у розпал російської агресії проти України БІОН започаткував міжнародний онлайн-проєкт RESPONSIBLE HERPETOCULTURE, який швидко отримав визнання та широку підтримку наших однодумців в усьому світі. Минулого року ми видали 6 номерів онлайн-журналу Responsible Herpetoculture Journal. Команда БІОНу завжди рада ділитися досвідом та знаннями з колегами.

Попри всі складнощі воєнного часу нам поки що вдається зберегти нашу унікальну колекцію тварин.

Ми продовжуємо підтримувати команду БІОНу.

У червні 2022 р. ми прийняли до своєї родини колег та друзів з Харківщини. Їх розплідник рептилій був вщент зруйнований окупантами. Тварин, з ризиком для власного життя, врятували бійцями ЗСУ.

БІОН, як і раніше провадить наукову, освітню та природоохоронну роботу, підтримує широкі міжнародні зв'язки.

Олексій Марущак – керівник відділу досліджень та розробок БІОНу нещодавно захистив кандидатську дисертацію з біології.

Ми вдячні за професійну підтримку Михайлу Пупінчу — директору зоопарку м. Даугавпілс (Латвія) та Кім Грей — завідувачці відділу рептилій зоопарку Сан Дієго (США), відділу рептилій Антверпенського зоопарку (Бельгія), Masoala Rainforest Project в зоопарку Цюриха (Швейцарія).

Наша глибока подяка за допомогу та підтримку Євгену Вану, директору Черкаського зоопарку (Україна).

Користуючись нагодою, хочемо подякувати міжнародній зоопарковій спільноті за підтримку АЗУ.

Окрема подяка ЗСУ за можливість продовжувати нашу роботу!

Слава Україні!

Дмитро Ткачов,

Засновник та директор БІОН Терраріум Центру,

*Founder of the Responsible Herpetoculture Project (RHP) and Chief Editor,
Responsible Herpetoculture Journal.*

Member, German Society for Herpetology and Herpetoculture (DGHT).

Member, British Herpetological Society (BHS)

ЗМІСТ

1. Оліферук І.Є.

Екзотаріум Рівненського зоопарку.

Історія, колекція, план розвитку.....5

2. Ван Є.Л.

Історія створення експозиції «Тераріум»

і її розвиток у Черкаському зоопарку.....14

3. Вишневська Ю.П.

Утримання та розведення різних видів кормових культур

в інсектарії Рівненського зоопарку.....19

4. Овчаренко Н.О.

Проблеми в експонуванні павуків-птахоїдів

(Theraphosidae) та деякі шляхи їх вирішення.....26

5. Котенко А.В.

Утримання та розведення ящірки прикрашеної

(Timon lepidus) у Миколаївському зоопарку.....31

6. Соловйова І.Ю.

Особливості облаштування та утримання

тераріумної групи тварин в Черкаському зоопарку.....36

7. Неїжко І.П., Марущак О.Ю.

Особливості експонування ігуан-носорогів

в умовах вольєрного утримання в приміщенні

тераріумної експозиції зоопарку.....43

8. Вишневська Ю.П.

Досвід утримання та розмноження

агами водяної кохінхінської (Physignathus cocincinus)

в Рівненському зоопарку.....50

---

9. Заворотна А.А., Соловйова І.Ю.

Проблематика лікування тераріумної групи тварин
на прикладі оперативного лікування абсцесу ока
у *Python molurus*.....54

10. Скрипниченко А.С.

Дослідження гельмінтозів у рептилій та амфібій
методом флоатації та нативного мазка.....59

11. Біляков І.В.

Черепаша болотяна (*Emys orbicularis*)
в Одеській області. Стан та загрози.....62

12. Philippe de Vosjoli (Філіп де Вожьолі)

Люзія біорізноманіття та інбредна депресія
у герпетокulturі.....65

13. Ткачов Д.О., Марущак О.Ю.

Основні принципи легального утримання та розведення
рептилій в рамках відповідальної герпетокulturі.....71

Екзотаріум Рівненського зоопарку. Історія, колекція, план розвитку.

Оліферук І.Є.

Рівненський зоологічний парк, м. Рівне, вул. Київська, 110

Історія Екзотаріуму Рівненського зоопарку почалася в 1991 році. Поштовхом влаштування експозиції холонокровних тварин став збіг декількох факторів. Першочерговим фактором стала наявність в адміністративному приміщенні двох залів, де на той час була розміщена експозиція краєзнавчого музею (діорами, опудала тварин). Експозиція була недоглянута, та й актуальність її для відвідувачів зоопарку була сумнівною.

Ще одним, але не менш важливим, чинником стало знайомство керівництва зоопарку з колегами та герпетологами з Таджикистану (а саме - Душанбінського зоопарку). Куди, надалі, була спланована та здійснена незабутня експедиція. Результатом тієї експедиції стала поява в Рівненському зоопарку великої кількості рептилій. В тому числі — й отруйних. Останнє виявилось помилкою. Бо герпетолог Рівненського зоопарку не мав достатнього досвіду роботи з отруйними зміями. Правда, зважаючи на те, що багато з них було з природного середовища, прожили вони недовго. Протягом пари років більшість з привезених рептилій загинули від травм, отриманих від ударів мордами об скло тераріумів. Звісно, кобра середньоазійська (*Naja oxiana*), гюрза (*Macrovipera lebetina*), ефа (*Echis*), щитомордник звичайний (*Gloydius halys*), пітон тигровий (*Python molurus*) довжиною 3 м були дуже ефектними та викликали неоднозначні емоції у відвідувачів, на той час ще не дуже численних.

Надалі формування колекції акватераріуму стало більш вдумливим. Підбиралися безпечніші тварини, з'явилися експозиції акваріумних риб та амфібій. Необхідність годування комахоїдних тварин призвела до створення інсектарію з кормовими культурами.

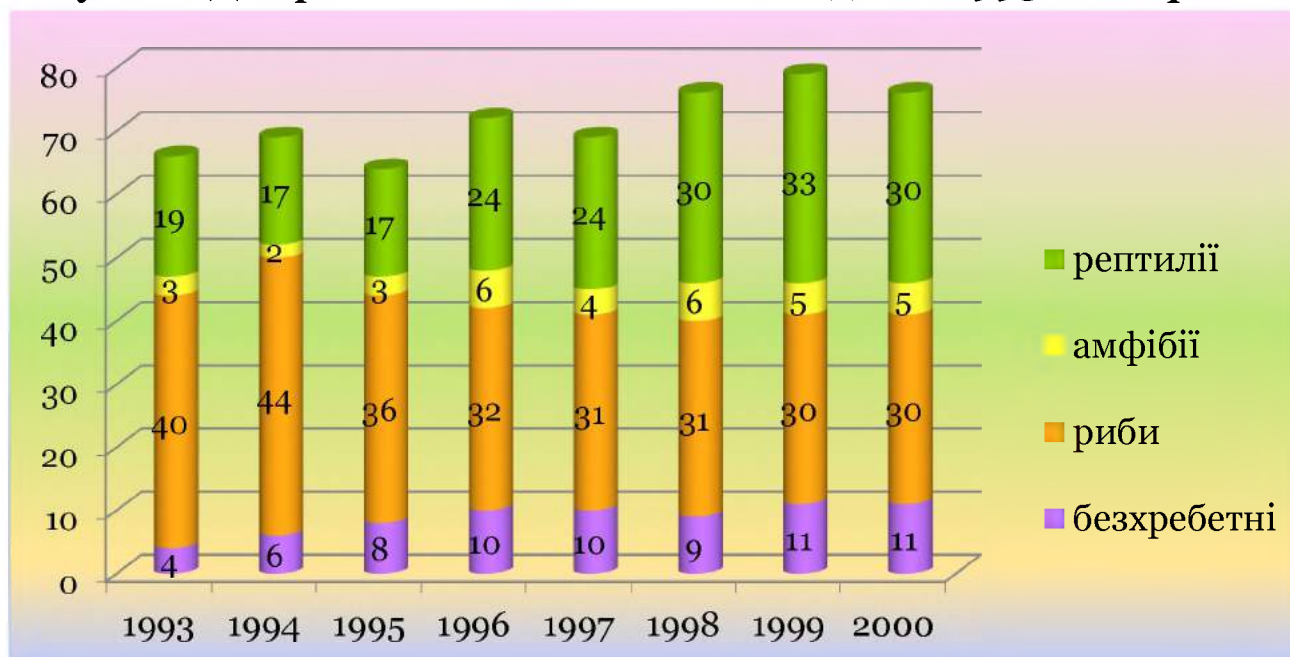
1993 - 2000 р.р.: розвиток колекції та набування досвіду.

Протягом 1993-2000 р.р. колекція тварин акватераріуму розвивалась стабільно. Герпетологи набували необхідного досвіду роботи. В той період в колекції з'явилися нові види рептилій:

- крокодил нільський (*Crocodylus niloticus*);
- удав імператорський (*Boa constrictor imperator*);
- удав райдужний (*Epicrates cenchria*);
- пітон сітчастий (*Broghammerus reticulatus*);
- полоз тонкохвостий (*Elaphe taeniurus*);
- полоз маїсовий (*Pantherophis guttatus*);
- варан бенгальський (*Varanus bengalensis*);
- варан капський (*Varanus exanthematicus*);
- черепаха середньоазіатська (*Testudo horsfieldii*);

- гефон сцинковий (*Teratoscincus scincus*);
- фельзума мадагаскарська (*Phelsuma madagascariensis*);
- аноліс-лицар (*Anolis equestris*).

Рисунок 1 Діаграма зміни чисельності видів за 1993-2000 роки.

2001-2010 р.р.: розширення експозиції, реконструкція акватераріуму.

Колекція зростає та урізноманітнюється. В ній з'являються королівські змії (*Lampropeltis* sp.), павуки-птахоїди (*Theraphosidae*), паличники (*Phasmatidae*). Збільшення кількості видів підштовхнуло до розширення експозиції та часткової реконструкції акватераріуму.

Для експонування рептилій (крім крупних видів) використовували тераріуми різної конструкції:, як виготовлені з ДСП з оглядовим вікном,

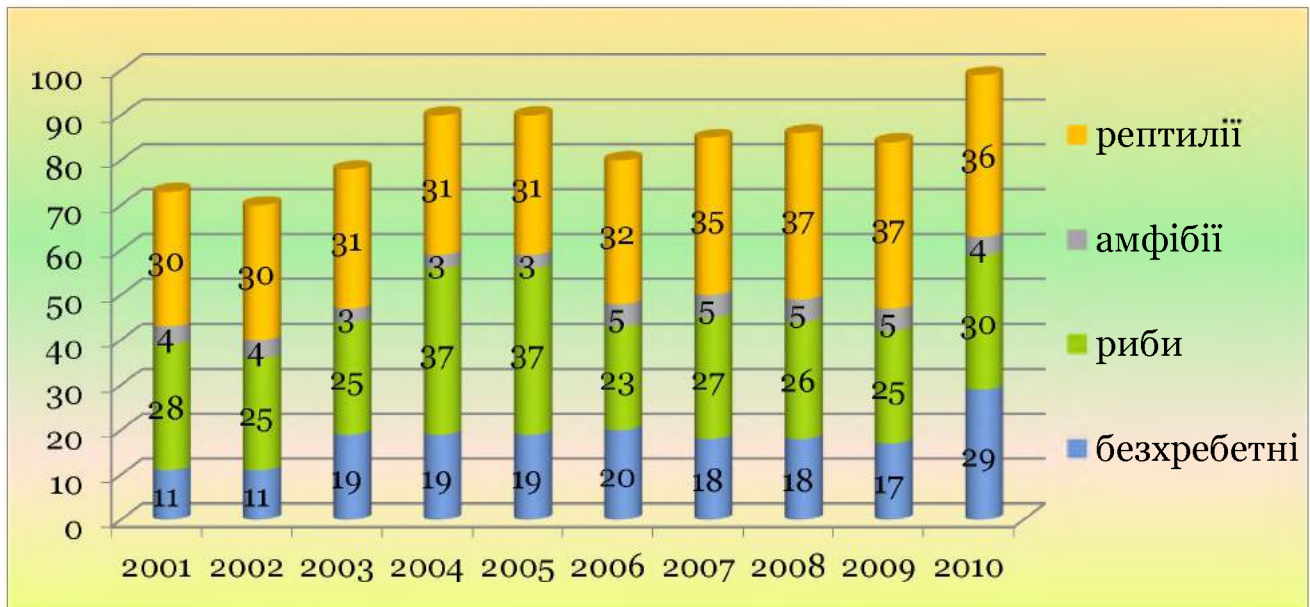

так і повністю скляні. Крупні види рептилій експонувалися у великих, мурованих з цегли, вольєрах з великими оглядовими вікнами.

Попри різноманіття та строкатість колекції, стала помітна поступова втрата цікавості відвідувачів до експозиції акватераріуму. Окрім того, тераріуми з ДСП зарекомендували себе

не з кращого боку (підвищена вологість викликала набряк та руйнування конструкцій).

Рисунок 2 Діаграма зміни чисельності видів в 2001-2010 роках.

2011-2022 р.р.: створення і розвиток оновленого Екзотаріуму.

Зваживши на всі негативні тенденції в роботі акватераріуму, було прийняте рішення про кардинальну зміну принципів експонування тварин.

Почала втілюватися у життя нова концепція розвитку зоопарку та експонування тварин за зоогеографічним принципом.

Нові підходи потребували суттєвих змін в роботі акватераріуму. Аби зацікавити та залучити більшу кількість відвідувачів, вирішено було максимально урізноманітнити експозицію. Назву «Акватераріум» замінили на «Екзотаріум». Вирішено було облаштувати змішані експозиції, додавши в них екзотичні види ссавців.

На той час акватераріум займав перший поверх адміністративної будівлі. Там облаштували 4 експозиційні зали та службові приміщення. Лабораторію та інсектарій перенесли в цоколь того ж будинку. В першому від входу залі створили експозицію «Амазонська сельва».

Зал оформлений в природному стилі з використанням декоративних елементів з артбетону, живих рослин, декорацій з дерева. Підлога засипана сосною щепою.

Старі акваріуми демонтували. Натомість запустили в експлуатацію три водойми: дві об'ємом по 2 т води, одна – на 7 т. Виконали капремонт великих вольєрів для експонування крупних видів рептилій.

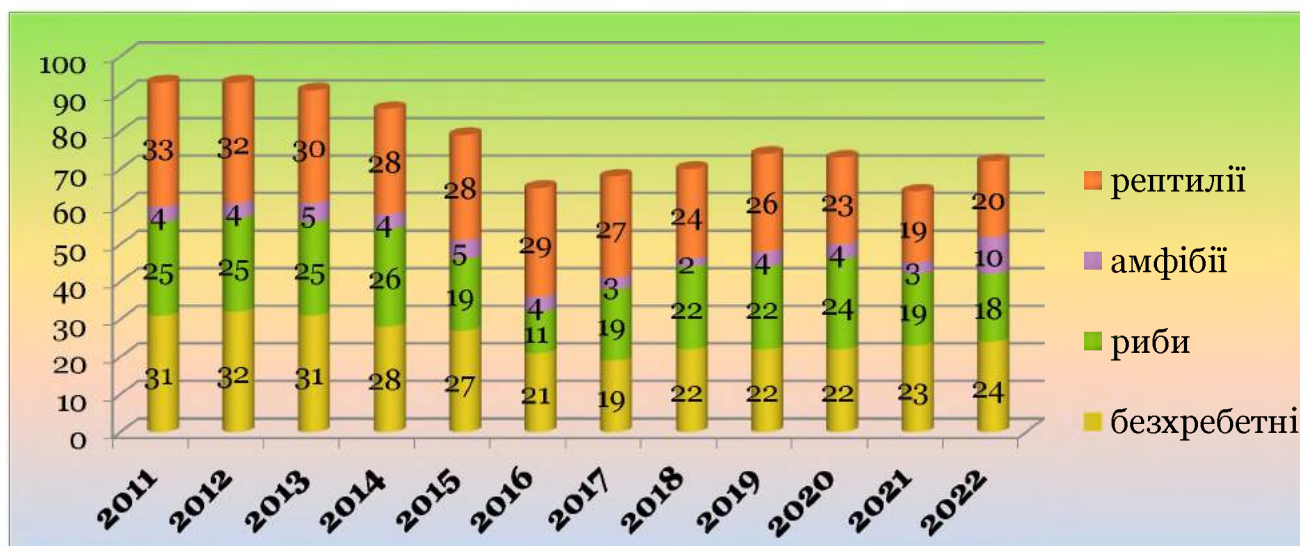
Основними представниками експозиції «Амазонська сельва» стали:

- анаконда парагвайська (*Eunectes notaeus*);
- ігуана зелена (*Iguana iguana*);
- удав звичайний (*Boa constrictor*);
- прісноводний скат моторо (*Potamotrygon motoro*);
- піраньї (*Pygocentrus nattereri*);
- паку (*Colossoma brahyponum*);
- аравана (*Osteoglossum bicirrhosum*).

В наступному залі розмістили експозиції дрібних приматів родини Ігрункових, лемурів, черепах шпороносних (*Geochelone sulcata*) та кайманів крокодилових (*Caiman crocodilus*). Через зал з морським акваріумом відвідувачі потрапляють в унікальну експозицію «Нічний світ». В ній, крім ссавців, демонструються декілька видів павуків-птахоїдів.

Оновлений Екзотаріум прийняв перших відвідувачів у 2016 р. Хоча колекція тварин час від часу змінюється, принцип формування експозицій Екзотаріуму залишився незмінним і понині. Практика засвідчила, що для абсолютної більшості відвідувачів змішані експозиції – цікавіші.

Рисунок 3 Діаграма зміни чисельності видів в 2011-2022 роках.

Влітку 2022 року у Рівненському зоопарку з'явилися амфібії фауни Західної України:

- саламандра вогняна (*Salamandra salamandra*);
- тритони гребінчасті (*Triturus cristatus*);
- тритони карпатські (*Triturus montandoni*);
- тритони звичайні (*Triturus vulgaris*);
- ропуха зелена (*Bufo viridis*);
- райка східна (*Hyla arborea*);
- кумка жовточерева (*Bombina variegata*).

Було вирішено створити експозицію «Амфібії України». Її відкриття дало б змогу розповісти відвідувачам про маловідомих і, часто, прихованих від людського ока представників місцевої фауни, про збереження популяцій у природі та охорону їх ареалів. Адже деякі з вище вказаних видів знаходяться в Червоній книзі України.

На момент написання статті (14.02.2023 р.) колекція тварин акватераріумної групи складається з 460 особин 82 видів. Для догляду за колекцією використовуються 12 кормових культур (4 колонії). (Систематичний список додається).

Демонстрація тварин в змішаних експозиціях зарекомендувала себе як повніша та цікавіша для відвідувачів зоопарку. Цей фактор буде обов'язково враховуватись при плануванні розвитку і подальшому формуванні колекції холоднокровних тварин. Пріоритетним стає створення в окремих зоогеографічних

експозиціях невеликих опалювальних павільйонів. Такі приміщення дають змогу демонструвати герпетофауну певних регіонів поряд з іншими представниками тваринного світу.

Такий підхід дозволяє повніше показати різноманіття тваринного світу, пристосування видів до навколишнього середовища, вписати в експозиції етнографічні елементи. Стратегічною метою для нас є демонстрація всієї строкатості (подекуди — химерності) та унікальності дивовижних мешканців нашої планети. Також ми прагнемо викликати у відвідувачів зоопарку зацікавленість, захоплення та любов до тварин, представлених в Екзотаріумі.

**Систематичний список тварин Відділу акваріумів та тераріумів
на 14.02.2023 року.**

Тип КИШКОВОПОРОЖНИННІ (COELENTERATA)			
Клас КОРАЛОВІ ПОЛІПИ (ANTHOZOA)			
Підклас ВОСЬМИПРОМЕНЕВІ КОРАЛИ (OCTOCORALLIA)			
Ряд АЛЬЦІОНАРІЇ (М'ЯКІ КОРАЛИ) (ALCYONACEA)			
Родина Альціоніди (Alcyoniidae)			
1.	Сінгулярія вухата	<i>Simularia dura</i>	колонія
Родина Ксеніди (Xenidae)			
2.	Пульсуючий корал Ксенія	<i>Xenia sp.</i>	колонія
Ряд ГОРГОНАРІЇ (РОГОВІ КОРАЛИ) (GORGONACEA)			
3.	Горгонарія	<i>Eumicella sp.</i>	колонія
Підклас ШЕСТИПРОМЕНЕВІ КОРАЛИ (HEXACORALLIA)			
Ряд ЗОАНТАРІЇ (ZOANTHARIA)			
Родина Зоантії (Zoantharidae)			
4.	Протополітоя	<i>Protopolythoa sp.</i>	колонія
Тип МОЛЮСКИ (MOLLUSCA)			
Клас ЧЕРЕВОНОГІ (GASTROPODA)			
Ряд ЛЕГЕНЕВІ (PULMONATA)			
Родина Катунки (Achatinidae)			
5.	Ахатіна	<i>Achatina sp.</i>	10
Тип ЧЛЕНИСТОНОГІ (ARTHROPODA)			
Клас ПАВУКОПОДІБНІ (ARACHNIDA)			
Ряд СКОРПІОНИ (SCORPIONES)			
Родина Скорпіони (Scorpionidae)			
6.	Скорпіон азіатський	<i>Heterometrus spinifer</i>	0/1/1
Ряд ПАВУКИ (ARANEI)			
Родина Справжні павуки-птахоїди (Theraphosidae)			
7.	Павук-птахоїд	<i>Lasiadora cristata</i>	1
8.	Павук-птахоїд	<i>Lasiadora parahybana</i>	3
9.	Павук-птахоїд	<i>Brahypelma boehmei</i>	1
10.	Павук-птахоїд	<i>Brahypelma albopilosum</i>	1
11.	Павук-птахоїд	<i>Monocentropus balfouri</i>	1
12.	Павук-птахоїд	<i>Psalmopoeus cambridgei</i>	1
Клас КОМАХИ (INSECTA)			
Ряд ТАРГАНОВІ (BLATTODEA)			
Родина Таргани (Blattidae)			
13.	Тарган мармуровий	<i>Nauphoeta cinerea</i>	культура
14.	Тарган американський	<i>Periplaneta americana</i>	культура
15.	Тарган лісовий	<i>Blaberus craniifer</i>	культура
16.	Тарган оранжевоголовий	<i>Eublaberus posticus</i>	культура

17.	Тарган мадагаскарський шплярний	<i>Gromphadorrhina portentosa</i>	культура
18.	Тарган аргентинський	<i>Blaptica dubia</i>	культура
19.	Тарган туркменський	<i>Shelfordella tartara</i>	культура
Ряд ПАЛИЧНИКИ (PHASMOPTERA)			
Родина Справжні палочники (Phasmatidae)			
20.	Палочник в'єтнамський	<i>Vasidum extradentatus</i>	культура
Ряд ПРЯМОКРИЛІ (ORTHOPTERA)			
Родина Справжні цвіркуні (Gryllidae)			
21.	Цвіркун домовий	<i>Acheta domestica</i>	культура
Ряд НАПІВТВЕРДОКРИЛІ (HEMIPTERA)			
Родина Клоти (Reduviidae)			
22.	Клоп хижий плямистий	<i>Platymeris biguttata</i>	культура
Ряд ТВЕРДОКРИЛІ (COLEOPTERA)			
Родина Чорнотілки (Tenebrionidae)			
23.	Чорниця перуанська	<i>Zophobas morio</i>	культура
24.	Малій борошняний хрущак	<i>Akis spec.</i>	культура
Тип ХОРДОВІ (CHORDATA)			
Клас РИБИ (PISCES)			
Ряд ХВОСТОКОЛОПОДІБНІ (DASYATIFORMES)			
Родина Річкові хвостокони (Potamotrygonidae)			
25.	Хвостокон моторо	<i>Potamotrygon motoro</i>	1/2
Ряд КАРПОПОДІБНІ (CYPRINIFORMES)			
Родина Харацинові (Characidae)			
26.	Неон червоний	<i>Paracheirodon axelrodi</i>	9
Родина Піраньєві (Serrasalminidae)			
27.	Паку темний	<i>Colossoma brachypomum</i>	13
28.	Піранья Наттерера	<i>Serrasalmus (Pygocentrus) nattereri</i>	29
Родина Карпові (Cyprinidae)			
29.	Карп кольоровий (Кoi)	<i>Cyprinus carpio var.koi</i>	27
Ряд СОМОПОДІБНІ (SILURIFORMES)			
Родина Пір'явусі соми			
30.	Сом-перевертень	<i>Synodontis nigriventris</i>	1
Родина Плоскоголові соми (Pimelodidae)			
31.	Сом плоскоголовий червонохвостий	<i>Phractocephalus hemiliopterus</i>	1
Родина Кольчужні соми (Loricariidae)			
32.	Анциструс звичайний	<i>Ancistrus dolichopterus</i>	10
Ряд КОРОПОЗУБОПОДІБНІ (CYPRINODONTIFORMES)			

Родина Пецилієві (Perciliidae)			
33.	Мечоносець звичайний	<i>Xiphophorus hellerii</i>	20
Ряд ОКУНЕПОДІБНІ (PERCIFORMES)			
Родина Цихлові (Cichlidae)			
34.	Цихлазома чорносмуга	<i>Cichlasoma nigrofasciatum</i>	40
Родина Помацентрові (Pomacentridae)			
35.	Риба-клоун	<i>Amphiprion ocellaris</i>	2
36.	Хризиптера жовто-блакитна	<i>Chrysiptera hemicyanea</i>	4
Родина Лабіринтові (Anabantidae)			
37.	Гурами мармуровий	<i>Trichopodus trichopterus</i>	3
Родина Хірургові (Acanthuridae)			
38.	Хірург	<i>Acanthurus pyroferus</i>	1
39.	Хепатус синій	<i>Paracanthurus hepatus</i>	5
40.	Зебрасома вітрильна Дежардена	<i>Zebrasoma desjardini</i>	1
Родина Сіганові (Siganidae)			
41.	Лисиця жовта	<i>Siganus vulpinus</i>	1
Ряд ХОБОТНОРИЛОПОДІБНІ (MASTACEMBELIFORMES)			
Родина Хоботнорилі (Mastacembelidae)			
42.	Мастацембел червоносмугий	<i>Mastacembelus erythrotaenia</i>	1
Клас АМФІБІЇ (AMPHIBIA)			
Ряд ХВОСТАТІ ЗЕМНОВОДНІ (CAUDATA)			
Родина Саламандрові (Salamandridae)			
43.	Саламандра вогняна	<i>Salamandra salamandra</i>	10
44.	Тритон гребінчастий	<i>Tritus cristatus</i>	10
45.	Тритон карпатський	<i>Tritus montandori</i>	10
46.	Тритон звичайний	<i>Tritus vulgaris</i>	10
Ряд БЕЗХВОСТІ ЗЕМНОВОДНІ (ANURA)			
Родина Піпові (Pipidae)			
47.	Жаба шпорцева	<i>Xenopus laevis</i>	40
Родина Кумкові (Bombinatoridae)			
48.	Кумка жовточерева	<i>Bombina variegata</i>	11
Родина Ропухові (Bufonidae)			
49.	Ропуха-ага	<i>Bufo marinus</i>	1
50.	Ропуха зелена	<i>Bufo viridis</i>	10
Родина Квакуї (Hylidae)			
51.	Райка східна	<i>Hyla arborea</i>	2

52.	Квакша бразильська	<i>Trachycephalus typhonius</i>	1
Клас РЕПТИЛИ (REPTILIA)			
Ряд ЧЕРЕПАХИ (CHELONIA)			
Родина Кайманові черепахи (Chelydridae)			
53.	Черепаха кайманова	<i>Chelydra serpentina</i>	1
Родина Прісноводні черепахи (Emydidae)			
54.	Черепаха європейська болотяна	<i>Emys orbicularis</i>	10
55.	Черепаха каспійська	<i>Mauremys caspica</i>	0/1
56.	Черепаха червоновуха	<i>Pseudemys scripta</i>	15
Родина Сухопутні черепахи (Testudinidae)			
57.	Черепаха середньоазіатська	<i>Agrionemys horsfieldi</i>	8
58.	Черепаха ипороносна	<i>Geochelone sulcata</i>	2/0/4
Ряд КРОКОДИЛИ (CROCODILIA)			
Родина Алігатори (Alligatoridae)			
59.	Кайман крокодиловий	<i>Caiman crocodylus</i>	0/2
Ряд ЛУСКАТИ (SQUAMATA)			
Родина Геконіві (Gekkonidae)			
60.	Еублефар плямистий	<i>Eublepharis macularius</i>	1/5
61.	Гекон смугастий	<i>Gekko vittatus</i>	2/0
Родина Агамові (Agamidae)			
62.	Агама водяна	<i>Physignathus cocincinus</i>	3/2
Родина Ігуанові (Iguanidae)			
63.	Ігуана зелена	<i>Iguana iguana</i>	1/1/2
Родина Варанові (Varanidae)			
64.	Варан смугастий	<i>Varanus salvator</i>	1
Родина Несправжньоногі змії (Boidae)			
65.	Удав звичайний	<i>Boa constrictor</i>	2/0
66.	Удав садовий	<i>Corallus enydris</i>	1/0
67.	Анаконда парагвайська	<i>Eunectes notaeus</i>	1/1/9
68.	Пітон тигровий	<i>Python molurus</i>	1/1
69.	Пітон тигровий гранітний	<i>Python molurus</i>	0/1
70.	Пітон королівський	<i>Python regius</i>	2/2
Родина Вужеподібні змії (Colubridae)			
71.	Змія молочна гондураська	<i>Lampropeltis triangulum hondurensis</i>	1/1/2
72.	Змія молочна сіналойська	<i>Lampropeltis triangulum sinaloae</i>	0/1

Історія створення експозиції “Тераріум” і її розвиток у Черкаському зоопарку.

Ван Є.Л.

Черкаський міський зоологічний парк «Рошен», м. Черкаси, вул. Смілянська 132

Перші змії і ящірки в Черкаському зоопарку з'явилися в 1988 р., і були представлені фауною України та СРСР. В тому ж році Ленінградський зоопарк подарував пару тигрових пітонів (*Python molurus bivittatus*).

1988-1989 р.р.: формування тераріумної колекції.

Тогочасне керівництво зоопарку не надавало значення тераріумній експозиції. У неї навіть не було приміщення. З усім тим, це був період дуже активного формування тераріумної колекції. Процес проходив за моєю власною ініціативою. Так, для утримання тварин були пристосовані два приміщення. Почала розвиватися кормова база із культур комах: тарганів, цвіркунів, хрущака борошняного тощо. Збільшувалися культури кормових гризунів.

В цей період колекція поповнилася першим отруйними зміями: гадюкою звичайною (*Vipera berus*), гадюкою Нікольського (*Vipera nikolskii*), гадюкою степовою (*Vipera renardi*). Також додалися отруйні змії Північного Кавказу і Середньої Азії: гюрза (*Macrovipera lebetina obtusa*, *Macrovipera lebetina turanica*), кобра середньоазійська (*Naja oxiana*), ефа піщана (*Echis carinatus*), східний щитомордник (*Gloydius blomhoffii*), гадюка Казнакова (*Vipera kaznakovi*).

В ті є самі роки почала формуватися колекція амфібій. Першими в ній з'явилися ропухи сірі або звичайні (*Bufo bufo*) і зелені (*Pseudepidalea viridis*), райка деревна або звичайна (*Hyla arborea*).

В 1990 р. в зоопарку утримувалось приблизно 30 видів плазунів і амфібій, із них 9 видів отруйних змій.

1990-2007 р.р.: від зоопарку до зоопарку.

В серпні 1990 року я був вимушений звільнитися з Черкаського зоопарку. Тому запропонував керівництву викупити тераріумну колекцію. На що отримав згоду (за виключенням тигрових пітонів).

Наступні 17 років розвитку колекції пройшли за межами зоопарків. Часом як стаціонарні експозиції, часом — як пересувна виставка. В ці роки колекція змінювалась, поповнювалась новими видами. Напрацьовувались методи утримання і розведення. Найголовніше, що в той період зберігся кістяк майбутньої експозиції Черкаського зоопарку. І так склалося, що у 2007 р. мені запропонували очолити зоопарк в Черкасах.

2007 р.: початок відродження зоопарку.

На початку двохтисячних в суспільстві сформувався вкрай негативне ставлення до Черкаського зоопарку. Багато говорилося про

погане утримання, голодних тварин, брудну і недоглянуту територію. Щоб змінити цю ситуацію потрібні були радикальні зміни.

Бачення, яким повинен бути Черкаський зоопарк, як повинен розвиватись і яких тварин утримувати, сформувався в мене ще в кінці 80-х років.

Я розумів, що це зоопарк регіональний з невеликим фінансуванням і маленькою територією (4,37 га). Створити нові, комфортні та цікаві експозиції можливо тільки для невеликих тварин.

Тому вирішено було відійти від концепції “зоопарку по інтересах” і формувати колекцію виходячи з Концепції та Програми розвитку Черкаського зоопарку на перспективу в 5, 10 і 20 років.

2008-2009 р.р.: перша експозиція – "Тераріум".

Роботи по будівництву “Тераріума” розпочались у 2008 р. Будівництво велось швидко, із використанням дешевих і доступних матеріалів. Через три місяці експозиція відкрилась. Фактично це була виставка тварин в місткостях Ferplast, Exoterra і саморобних тераріумах.

З усім тим, перші результати були обнадійливі.

Ми привернули увагу містян та ЗМІ до зоопарку. З'явилися численні позитивні відгуки про нашу роботу. А головне – відвідуваність зросла на 50%.

У 2008-2009 р.р. в зоопарку монтуються перші модульні конструкції. Вони значно покращили умови утримання й обслуговування тварин. Хоча конструкції були досить прості, але просторі та зручні у використанні. В дизайні застосували природні матеріали: камінь, деревину, пісок, щепу.

2011-2012 р.р.: оселі для крокодилів, змінні експозиції.

Збільшення видового складу тераріуму і розмірів тварин, які в ньому утримувалися, змусили розв'язувати питання з додатковими площами для крокодилів.

У 2011 р. поруч із павільйоном “Тераріум” з'являється нова експозиція “Крокодили й черепахи”.

Конструкція та оформлення експозиції містили кілька цікавих рішень:

- покрівля мала великі прорізи для природнього освітлення в теплу пору року. На зиму вони закривалися полікарбонатними ліхтарями;
- огляд експозиції проводився з вулиці, через великі вікна, Всередину відвідувачі не заходили;
- виготовили два великих макети вимерлих істот в натуральну величину — для наочного порівняння з сучасними тваринами.

У 2012 р. вольєр для черепах був перероблений в вольєр для утримання крокодилових кайманів.

Через чотири роки була проведена реновація з додатковим декоруванням.

У 2011 р. виникла ідея створення нової експозиції. Необхідність в ній пояснювалась збільшенням видового складу “Акватераріуму” і браком площі для експонування. Хотілось показати все різноманіття нашої колекції.

Тому для розміщення експозиції використали стандартні виставкові павільйони.

Звідси й назва – павільйон “Змінні експозиції”.

Проект мав на меті вирішити дві задачі. Перша – привернути увагу відвідувачів до експозиції. Тому приміщення мало досить незвичну форму – у вигляді боба з живими рослинами на покрівлі.

Друга – можливість змінювати колекції різних тварин протягом року.

В перші два роки після будівництва в павільйоні експонувались метелики, павукоподібні, амфібії, плазуни. Працювала також дуже незвична експозиція “Світ під мікроскопом”.

Пізніше додалися стаціонарні модулі для дрібних видів мавп.

Зараз в павільйоні працюють дві експозиції на постійній основі: “Мавпи Нового Світу” і “Змії України”.

2014-2015 р.р.: приміщення для черепах і "Ангкор Ват".

У 2014-2015 р.р. до “Тераріуму” прибудовано експозицію для черепах. Площа зимових приміщень і літніх вольєрів склала майже 100 кв.м.

Нові тераріуми й літні вольєри отримали чотири види суходільних черепах. У новому залі добудованої експозиції з'явилися стаціонарні акватераріуми для 4 видів водних черепах. Крім того, в залі основної експозиції – акватераріум для черепах свинорилик.

Вперше в історії зоопарку в дизайні експозицій застосовано декоративний бетон. Нововведення суттєво покращило сприйняття експозицій.

З'явилися додаткові можливості по озелененню (ми використовуємо виключно живі рослини), збільшилися об'єми тераріумів внаслідок зміни конфігурації поверхонь.

Водні черепахи отримали просторі водойми з фільтрацією і підігрівом, а суходільні – літні вольєри з травами, які кожного року підсіваються.

В центрі Черкас, в Дитячому парку, знаходилась занедбана оранжерея. Ще на початку 2000-х виникла ідея відкрити в ній якусь цікаву експозицію. На заваді стояли відсутність можливостей та пасивність керівництва парку.

У 2012 р. мер і міськрада погодились передати будівлю оранжереї на баланс зоопарку. Після чого були проведена реконструкція.

У 2013 р. в Дитячому парку відкрилася експозиція Черкаського зоопарку “Ангкор-Ват – дивовижний світ тропіків”.

Спочатку вона працювала, як зоопарк занурення (відвідувачі знаходяться в єдиному безбар'єрному просторі з рослинами та тваринами).

На жаль, проблеми з функціонуванням будівлі та накопичення захворювань рослин змусили закрити експозицію у 2015 р. Через три роки, після реновації та додаткового декорування оновлена експозиція знову відкрилась. На жаль, довелося відмовитися від концепції занурення і виокремити локацію для тераріумних тварин і та залу для тропічних рослин.

2016-2017 р.р.: зоогеографічна експозиція "Мадагаскар".

"Мадагаскар" став першою експозицією зоопарку, побудованою за зоогеографічним принципом. В ній представлені тільки тварини острова Мадагаскар (виняток — лисячі мангусти, вольєра яких знаходиться в кінці комплексу).

Для тераріумних тварин були створені окремі локації: для фельзум, хамелеонів і агам — зимове приміщення і літній вольєр, а для свиноносої змії та тарганів — окремі тераріуми. В холодну пору року ці місткості переносились в "Тераріум".

Наші дні.

Тераріумна колекція Черкаського зоопарку продовжує розвиватись в декількох напрямках:

- отруйні тварини;
- варани;
- черепахи.

На 2023 р. заплановані роботи по ремонту приміщень та покрівлі "Тераріума", експозиції "Крокодили", оранжереї "Ангкор-Ват", реновації тераріумів з новим декоруванням.

І головна мета — завершення експозиції "Індонезія".

Всупереч труднощам воєнного часу, продовжується втілення в життя нових ідей. Завершується робота над новою тераріумною експозицією "Індонезія". Це буде ще один комплекс побудований за зоогеографічним принципом. В ньому будуть представлені тварини Індонезійського архіпелагу.

Будівництво буде розпочато найближчим часом. Основні роботи завершаться до зими. А далі — монтаж систем опалення, вентиляції, водоочистки, декорування та оздоблення приміщень,

Сподіваюсь на відкриття нової експозиції весною 2024 р.

Утримання та розведення різних видів кормових культур в інсектарії Рівненського зоопарку.

Вишневська Ю.П.

Рівненський зоологічний парк, м. Рівне, вул. Київська, 110

У 1993 р. в Рівненському зоопарку виникла проблема в кормах для годівлі комахоїдних рептилій та амфібій. Того ж року почалось розведення 4 видів комах, як кормових культур.

Нині у зоопарку стабільно розводиться 10 кормових культур. Інсектарій займає кімнату площею 20 кв.м. В ній на металевих стелажах розміщені скляні тераріуми (70x70x35 см) для тарганів, та оргскляні (об'єм 250 л) акваріуми для зофобаса. Також використовуються фанерні бокси (150x70x55 см) для цвіркунів.

В приміщенні підтримується постійна фоновіа температура 30-32°C - оптимальна для розмноження зазначених видів. Приміщення оснащено системою вентиляції.

У Рівненському зоопарку колекція інсектарію представлена 10 видами:

- тарган мармуровий (*Nauphoeta cinerea*);
- тарган американський (*Periplaneta americana*);
- тарган лісовий (*Blaberus craniifer*);
- тарган оранжевоголовий (*Eublaberus posticus*);
- тарган мадагаскарський шиплячий (*Gromphadorrhina portentosa*);
- тарган аргентинський (*Blaptica dubia*);
- тарган туркменський (*Shelfordella tartara*);
- цвіркун домашній (*Acheta domestica*);
- чорниш перуанський (*Zophobas morio*);
- хрущак малий борошняний (*Akis* sp.).

Вказані види кормових культур використовуються, крім власних потреб тераріуму, для годівлі приматів, птахів, дрібних хижаків.

Кормові культури: короткий огляд.

Приведемо короткий огляд видів, що утримуються в інсектарії Рівненського зоопарку.

Тарган мармуровий (*Nauphoeta cinerea*).

Таргани мармурові використовуються для годівлі птахів та тераріумних тварин.

Батьківщина — Південна Америка. Забарвлення коричневе, нагадує мармур.

Тіло плоске. Довжина тіла самиці сягає 30 мм, самця — 25 мм.